

QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHDA VA AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDA DEHQON XO‘JALIKLARI VA TOMORQALARNING AHAMIYATI

Tursinov Azamat Joldasbaevich

Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada har bir dehqon xo‘jaligi va tomorqa yerlaridan unumli foydalanish, oilalarning qishloq xo‘jaligi mahsulotlariga bo‘lgan talabai o‘zini-o‘zi qondirishi, shu orqali iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlashi va daromadlarini oshirishi bo‘yicha nazariy jihatdan taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: dehqon xo‘jaligi, tomorqa yer uchastkasi, oilaning iqtisodiy ahvoli, iqtisodiy samaradorlik, dehqonchilik, chorvachilik, daromad olish.

Bugungi kunda dunyoda aholi soni yuqori sur‘atlarda o‘sib borishi, o‘z navbatida aholining iste‘mol tovarlariga, jumladan, oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabining ham o‘sishiga olib kelmoqda. Bu muammo dunyoning barcha mamlakatlari oldiga aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash masalasini ustuvor vazifa qilib qo‘ymoqda.

Mamlakatimiz iqtisodiyoti, xususan, qishloq xo‘jaligining barcha javhalarida qo‘lga kiritilayotgan bugungi salmoqli yutuqlar respublikamizda bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning mahsulidir.

Lekin, dehqon xo‘jaliklari, aholi ixtiyoridagi tomorqa yerlari xususida gapirganda, tan olish kerakki, ona zaminning bizga bergan imkoniyatlaridan hamma ham birdek foydalana olmayapti. Ba‘zi bir joylarda kattagina maydonni tashkil etuvchi tomorqalar yil bo‘yi bo‘sh tursa, yana bir tomorqa egalari erdan kam hosil olmoqdalar.

Yaxshi mehnat qilinsa, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan yanada samaraliroq foydalanib, olinayotgan hosil va daromadlarni 2-3 martagacha oshirish mumkin. Chunki, bizning iqlim sharoitimiz yil davomida dehqonchilik qilish imkonini beradi. Shuning uchun hozirda bu masalaga hukumat darajasida e‘tibor qaratilayapti.

Bugungi kunda dehqon xo‘jaliklari va tomorqachilikning rivojlanishi odamlarning yaxshi turmush kechirishi, qo‘shimcha daromad olish, oziq-ovqat mo‘l-ko‘lchiligiga erishish, oilalarning moddiy ta‘minotini yaxshilash va aholi bandligini ta‘minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Agar har bir oila o‘z tomorqasidan unumli foydalansa, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan o‘zini-o‘zi to‘la ta‘minlaydi. Natijada uni bozordan sotib olishga ketadigan mablag‘ni boshqa ehtiyojlariga ishlatish mumkin. Qolaversa, o‘z ehtiyojidan ortib qolgan mahsulotni bozorga chiqargan oilaning moddiy ahvoli yanada yaxshilanadi.

Qaralayotgan davrda daromadlar va foydaning o‘shishiga bir tomondan mehnat intensivligining ortishi sabab bo‘layotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan narxlarning oshishi ham sabab bo‘lmoqda.

Foyda oshib borishi bilan bir vaqtda rentabellik ko‘rsatkichi ham oshishi kuzatilmoqda.

Dehqon xo‘jaligi erlari va tomorqadan yuqori hosil olish uchun bizning nazarimizda quyidagi ishlarni amalga oshirish zarur:

Yuqori daromad olish uchun avvalo, oktyabr, noyabr va dekabr oyining birinchi yarmida erga ishlov berish, shudgor qilish lozim. Chunki, aynan shu davrda barcha turdagi o‘simliklarda o‘shish va rivojlanish jarayoni yakunlanib, barglari hamda boshqa vegetativ massalari tuproq yuzasida to‘planadi. Shu bois bu paytda er ag‘darilib, ishlov berilsa, yuqorida aytilgan organik qoldiqlar tuproqqa aralashib, tuproq strukturasi va unumdorligini oshiradi. Bunday erlarda dehqonchilik qilinganda hosil mo‘l, mahsulot sifatli bo‘ladi.

Dehqon xo‘jaligi va tomorqalar er uchastkalari kichik maydonlardan iborat bo‘lganligi sababli barcha agrotexnik tadbirlar asosan qo‘l kuchi bilan bajariladi.

Buning yaxshi tomoni - ekinlarga sifatli ishlov berish imkoni yuzaga keladi va shunga yarasha olinadigan hosil ham yuqori bo'ladi.

Tomorqadan yaxshi daromad ko'rish haqida gap ketar ekan, avvalo, sifatli urug' tanlash va tayyorlashni yo'lga qo'yish lozim.

Birinchi navbatda, urug'lik uchun olingan ekin me'yorida pishib etilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, urug'lik ma'lum vaqt mobaynida saqlanib, tinim davrini o'tkazishi zarurligi ham ilmiy va amaliy jihatdan to'la asoslangan.

Bizning sharoitimizdagi erlar asosan sug'oriladigan erlardir. Buning o'ziga xos yaxshi tomoni - sug'oriladigan erlarda tomorqa egalari yil mobaynida dehqonchilik qilishlari mumkin. Tabiiyki, shunga yarasha ularning oladigan hosili ham, topadigan daromadi ham yuqori bo'ladi. Masalan, 15 sotix er egasi hech bo'lmaganda o'sha maydonning 7-8 sotixida kuzgi bug'doy etishtirsa, ham donga, ham boqayotgan chorvasi uchun ancha somonga ega bo'ladi. Bug'doy o'rniga takroriy ekin sifatida makkajo'xori, kunjut, tarvuz, tariq, mosh yoki boshqa biror bir sabzavot, poliz ekinlari etishtirib, ulardan ham mo'l hosil etishtirishi mumkin.

Ko'pgina maydonlar kuzda ekindan bo'shaydi. Asosiy o'simlik turlari ham ana shu davrgacha parvarishlanib, hosili yig'ishtirib olinadi. Shu bilan er, agar qishlovchi ekinlar ekilmagan bo'lsa, erta bahorgacha foydalanilmay yotadi. Qishda ham ekin maydonlaridan samarali foydalanib, yaxshigina daromad olish mumkin. Xususan, kuzda hosildan bo'shagan erlarda sovuqqa chidamli javdar, suli va boshqa o'simliklar ekib, chorva mollari uchun em-xashak etishtirish barobarida tuproq unumdorligini ham oshirib olishga erishiladi. Shunday qilinsa, keyingi etishtiriladigan ekinlardan ham kutilganidek hosil olish bilan birga, chorvaning qishlovdan so'ng - ayni servitamin ozuqaga muhtojlik davrida ko'kat massali zarur xashak manbaini shakllantirgan bo'lamiz. Bunday ekinlarni ekish texnologiyasi ham oddiy. Erning yuzasi engil yumshatilib yoki urug' oldin sepilib, keyin ustidan borona qilinadi. Yog'ingarchilik va tuproq namligi etarlicha bo'lganda sug'orish shart emas.

Mamlakatimizda meva-sabzavotchilik va uzumchilik sohasiga ham katta e'tibor qaratilmoqda. Uzumchilik qishloq odamlariga qo'shimcha daromad keltiradigan

soha. Yaxshi parvarishlansa, har tup tokdan 20-30 kilogrammdan hosil etishtirib olish mumkin. Shuningdek, bu mahsulotni qimmatbaho tovarga aylantirishning usullari ko‘p. Masalan, uzumdan sharbat, kompot, murabbo tayyorlash yoki bo‘lmasa uni quritib shirin-shakar mayizga aylantirish mumkin. Meva-sabzavotchilik va uzumchilik bilan shug‘ullangan xonadon nafaqat daromadini oshirishi, balki oila a‘zolari ratsional ovqatlanishiga erishib, ularning salomatligi mustahkamlanadi. Albatta, bularning barchasiga ozgina hafsala va intilish bo‘lsa, bas.

Xulosa o‘rnida raqamlarga e‘tiboringizni qaratmoqchiman: mutaxassislarning qayd etishicha, insonning normal ovqatlanishi uchun har bir kishiga o‘rtacha yillik 113 kilogramm sabzavot, 50,4 kilogramm kartoshka, 19,3 kilogramm poliz, 21,3 kilogramm meva va uzum, 40 kilogramm go‘sht, 140 litr sut, 121 dona tuxum, 0,8 kilogramm asal va boshqalar talab qilinar ekan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligida bu mahsulotlarning aksariyat qismi tomorqada etishtiriladi. Demak, har bir dehqon xo‘jaligi erlaridan, oila xonadoni oldidagi tomorqadan unumli foydalansa, avvalo o‘sha oilaning dasturxonini to‘kin, unda o‘sayotgan avlod jismonan sog‘lom bo‘ladi, oilaning iqtisodiy ahvoli ham yaxshilanib, turmushi farovon bo‘ladi. Qolaversa, tomorqada mehnat qilish oila a‘zolarining o‘zaro ahilligiga, mehr-oqibatli bo‘lishiga, shu orqali oilalar mustahkamligiga va iqtisodiy samaradorligini oshirishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Kengashining va O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining 2020-yil 13-apreldagi «Dehqon xo‘jaliklari va tomorqa er uchastkalaridan foydalanish samaradorligini oshirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi № 222-IV/KQ-33-IV-sonli qo‘shma qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 30-yanvardagi «Dehqon xo‘jaliklari va tomorqa er uchastkalaridan yanada samarali foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi №53-son qarori.

3. Kalimbetov X.Q. Qo‘shimcha tarmoqlarni rivojlantirish asosida fermer xo‘jaliklari faoliyati samaradorligini oshirish. I.f.b.f.d. diss. avtoref. Toshkent, 2019. 58 b.

4. Nurimbetov T.U. Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini diversifikatsiyalash yo‘nalishlari I.f.b.f.d. diss. avtoref. Toshkent, 2018. 52 b.

